

De veteraan

De veteraan

Klaas Swaak

*Voor Harry Swaak en Erik Kweksilber -
een broer als een vriend en een vriend als een broer*

Eerste deel

1

“Servaas!”

“Sodemieter toch op, mens!”

Hij ergerde zich aan dat Servaas. Zijn moeder gebruikte dat altijd als ze wat van hem wilde. Serf werd hij genoemd en dat Servaas kleineerde hem. Wie gaf een kind de namen Servatius Jozef Maria? Bij Servatius kon hij zich nog wat voorstellen. Zijn opa heette zo. Maar dat Jozef en Maria. Hoe bedacht je het! Het moest de kapelaan geweest zijn.

“S.J.M. Smeesters.”

“Present!”

Alles kwam weer naar boven. In een volgorde die hij niet beheerste. Er was weer iets met z'n hoofd. Hij kon alles wat zich aan hem opdrong, alleen maar overstemmen door de muziek hard aan te zetten. En daar ging z'n moeder overheen.

En ineens had hij de pest in dat hij zo reageerde. Hij wist dat zij het ook niet kon helpen maar iedere keer weer als hij wegzakte in het verleden, raakte hij van de kook en zette hij de muziek hard aan. Zij verbrak de bezwering. Hij zou weer met een dag koppijn rondlopen.

Hij zag zich weer staan op het station van Assen.

Hij was 's morgens met de bus van vijf voor zes naar Heerlen gegaan. In Brunssum was nog nauwelijks iemand op straat geweest en hij had het koud gehad. Hij

had de weekendtas bij de halte op de grond gezet en in z'n handen geblazen. Even had hij spijt, niet om z'n ouders of Soffie, van wie hij afscheid had genomen. Alsof wat voor hem lag even in een ander licht kwam te staan. De dienst had hem aangetrokken om weg te komen. Soffie had hem doen aarzelen maar het was zijn vader geweest die elke aarzeling de kop ingedrukt had.

Met z'n koude vingers had hij moeite gehad het vervoersbewijs open te vouwen en het de chauffeur te laten zien. Die had hem even aangekeken maar niets gezegd.

De bus was koud; pas in de trein was hij weer warm geworden. Hij was weggedoezeld, had aan Soffie gedacht die niet met hem had willen vrijen. “We kennen elkaar nog niet lang genoeg,” had ze gezegd. Ze was boos geweest toen hij handtastelijk was geworden. Op de Veluwe had hij naar buiten zitten kijken. Het moest koud zijn. Hij kwam stations voorbij waarvan de namen hem niets zeiden en toen de trein na Zwolle alle stations aandeed, merkte hij dat hij in een andere wereld terecht kwam. Het dialect verstond hij niet en het was alsof de kleding anders was dan thuis. Duffelse jekkers, petten en mutsen, sjaals en wanten, hoge schoenen en laarzen – ze hadden iets ondefinieerbaars anders. Bij de kaartcontrole was hij opgevalen door z'n vervoersbewijs – hij was de enige zonder kaartje of abonnement – en was blij dat hij in Assen kon uitstappen.

Als een van de laatsten had hij het perron verlaten, was achter de meute aan gelopen naar de uitgang, had met

een plof z'n weekendtas laten vallen en z'n handen in de zakken gestoken. Het was nog steeds koud. Stom om geen handschoenen mee te nemen. Hij keek rond. Assen lag voor hem; hij vermoedde de weg naar het centrum voor hem. Links was een busstation en daar zag hij de groene drietonner. Met tegenzin haalde hij een hand uit de zak en pakte de tas op, slenterde erheen. November 1978.

Hij wist niet wat hij van z'n moeder moest vinden. Z'n moeder was z'n moeder. Iedere keer ergerde hij zich als ze naar boven kwam. Hij wist dat zij niet helpen kon dat hij deed zoals hij deed. Hij had geen zin om op te staan, bleef het liefste liggen, hield de gordijnen gesloten en zette de radio aan die onder armbereik op de grond stond. Hij kwam er pas uit als z'n blaas hem dwong. Met een hand steunde hij op de wastafel, met de andere probeerde hij de straal op de afvoer te houden; hij ging op z'n tenen staan om de laatste druppels erin te schudden, zette de kraan even open en kroop weer in bed.

Nergens aan denken, nergens aan denken. Niet aan vandaag, vanmiddag, vanavond, morgen, overmorgen, niet aan gister of eergisteren. Als het verleden zich toch probeerde te doen gelden, dan was er de volumeknop. Alles op afstand houden.

Voerde hij een strijd met zijn moeder of zij met hem? Serf vond haar dwingend. Hij was geen ochtend naar beneden gegaan om koffie te drinken. Zijn moeder was ermee boven gekomen, met een bordje met boterhammen. De koffie had hij opgedronken en de boterhammen laten staan. Dat was zo vaak gebeurd dat

alleen de koffie overbleef. Toen de koffie op een ochtend uitbleef, had hij niet gereageerd. Ze hoefde hem immers geen koffie te brengen? Het was haar wil. Hij hoefde niks. Toch had hij de koffie gemist. Hij had alleen niets gezegd en daarna had ze de koffie weer boven gebracht. Had hij daarmee de strijd gewonnen? Hij bedacht zich: het kon een ritueel zijn waar z'n moeder niet zonder kon. Wilde ze voor hem zorgen, was een mogelijkheid maar daar sprak tegen dat als hij in de loop van de dag naar beneden ging, hij haar daar vaak niet trof. Ze was er niet altijd voor hem en dat vond hij best.

Een keer had ze tegen hem gezegd wat de familie en de burens van zijn gedrag vonden.

“En wat heb je tegen ze gezegd? Ons Servaas is gek?”

“k Heb gezegd dat je nog steeds in de war bent – alleen niet altijd even erg.”

“Als je steeds in de war bent, ook al is het een beetje, dan ben je gek. Ik ben al jarenlang gek. Jij woont al jaren met een gekke zoon in huis. Dat denken ze van me en dat kun je rustig beamen. Ik zal je nooit tegen spreken als je zegt dat ik gek ben. Waarom kijk je me aan. Je kunt toch zeggen wat de oorzaak is. Waarom zou je verzwijgen dat mijn handicap, zoals de dokter zei, van geestelijke aard is? Dat ik thuis kan wonen en niet ergens opgesloten hoeft te worden omdat ik niet agressief ben en dat ik zo nu en dan zelfs goed aanspreekbaar ben? Gebruik rustig de woorden die de dokter je heeft voorgelezen uit het medisch dossier dat hij van de specialisten kreeg.”

Naarmate hij langer sprak, zweeg z'n moeder. Hij had haar wel willen aanhalen maar er was iets dat hem er

telkens van weerhield. Hij was de gevangene van iets dat sterker was dan hij zelf en hij wist het; en hij wist ook dat hij er z'n moeder mee tekortdeed. Hij wist het en kon het niet uitspreken. Hij kon er z'n moeder door verdragen. Dat was meer dan Louis hem op de vetera-
nendag had verteld: die verdroeg z'n ouders niet. Met Louis had hij erover kunnen praten maar die woonde in Hollandscheveld op een soort zorgboerderij en hij was teruggekeerd naar z'n moeder in Brunssum – de afstand tussen hen was te groot voor nog meer begrip.

Hij had spijt dat hij “Sodemieter toch op, mens” gezegd had. Hij had zich laat in de middag aangekleed en was naar beneden gegaan. Z'n moeder was er niet. Hij had het geld in z'n portemonnee geteld en wist dat hij genoeg voor die avond had. In het café van Joep had hij een vaste plek op de hoek van de bar.

2

“Hoe gaat het?”

“Koppijn.”

Joep keek Serf aan. Van achter de tap zag hij alleen het bovenlichaam. Je ziet er niet uit, dacht hij. Als je je schoor, je haar kamde, niet dat verkleurde T-shirt droeg, dan onderscheidde je je niet van de jongens die straks na hun werk zouden binnenvallen.

“Loop even met me mee.”

Serf keek Joep achterdochtig aan. “Wat moet je?”

“Je hebt je niet geschoren. Loop even mee. Kun je mijn scheerapparaat gebruiken.”

Serf liet zich van de kruk zakken, keek om of iemand hem zag, stapte om de hoek van de bar en volgde Joep.

“Hier.” Joep had de stekker in het stopcontact gestoken en het apparaat aan Serf gegeven. “Ik ga weer naar de bar. Jij redt je wel, hè?”

Joep zag dat Lucie vragend naar hem keek toen hij terugkwam.

“Ga jij nu maar door met glazen spoelen.”

Iedere keer had hij er moeite mee zich met Serf te bemoeien maar hij wist dat hij de enige was naar wie Serf luisterde. Serf die hij al zo lang kende. Vanaf de kleuterschool waren ze samen. Serf vanuit de Pastoor Hazenkampstraat en hij vanuit de Akerstraat. De achtertuintjes kwamen op dezelfde brandgang uit.

“Het is me godverdomme wat met die jongen.” Hij sprak tegen Lucie en hij wist dat ze wist wat er nu komen zou. Maar hij moest het opnieuw kwijt.

“Serf – je moest eens weten hoe hij vroeger was. De bes-

te van de klas en hij was de enige die naar het gymnasium ging. In Heerlen. De enige uit de buurt. Belachelijk vonden de meesten. De zoon van een koppel die niet naar de ambachtsschool ging. De kapelaan heeft z'n ouders overtuigd; de fraters hadden hun gezegd dat ze nog nooit zo'n goede leerling hadden gehad."

"Hij komt er weer aan," zei Lucie.

Joep zweeg, pakte een vaatdoek en wreef de toog.

"Ik heb het scheerapparaat op het plankje gelegd. Bedankt. En nu m'n bier graag."

Serf keerde zich naar Lucie die achter de tap stond.

"Je krijgt er eentje van me," zei Joep, "en daar blijft het bij. Je weet dat als je koppijn hebt, je niet moet drinken."

"Jij weet alles beter, hè."

"Ja, inderdaad en jij weet dat ik dat weet en dat je me nog gelijk geeft ook, al zul je dat nooit zeggen. Ik ken jou langer dan vandaag!"

Serf keek Joep aan. Joep sprak iets uit waartoe zijn moeder niet in staat was en omdat Joep dat kon, accepteerde hij Joeps besluit. Hij knikte.

Lucie taptte het bier en zette het glas voor hem neer. Toen ze zich vooroverboog, zag hij meer dan de aanzet van haar borsten.

"Heb je nog naar het voetballen gekeken gisteravond?"

Joeps vraag leidde hem af.

"Nee, jij?"

"Nee, ik was naar de fanfare. Repetitie."

"Repetitie? Op woensdagavond? Dan sta je hier toch?"

"Heb ik je niet verteld van het muziekconcours in Heerlen? Extra repetitie."

"Wanneer is dat?"

“Komend weekend. Je kunt met ons mee; ik heb twee vrijkaartjes.”

“Gaan de kinderen niet mee?”

“Al jaren niet meer.”

“Gaat Lucie mee?”

“Nee, die blijft in de zaak. Trees gaat mee. Misschien dat je moeder mee wil?”

Waarom zei hij “Nee” terwijl hij z’n moeder dat plezier wel gunde?

“Denk er nog maar eens over na.”

Het café liep langzaam vol.

Naast Serf kwam een man te zitten die hij niet kende. De man was druk in gesprek en Serf was blij dat die in gesprek bleef en niet met hem zou gaan praten. Hij keek naar de witte werkkleding. Een stukadoor of een schilder? De firmanaam zei hem niks en kon hij niet in verband brengen met Margraten, dat eronder stond. Hij draaide z’n glas in het rond. Hij dronk langzaam en met kleine teugen. Hij wist dat Joep hem niet zou wegsturen en dat hij op dat ene glas net zo lang kon blijven zitten als hij wilde. Hij voelde z’n koppijn wegzakken en met het gevoel van opluchting kwam het besef wat Joep voor hem betekende en was hij hem bijna dankbaar voor z’n aandrang zich te scheren en wat op te knappen.

Hij keek naar Joep die geroutineerd bestellingen afwerkte, Lucie opdrachten gaf, in een moment van rust zelf een glas bier nam, het schuim van de mond veegde, geen moment zweeg, met de een wat korter dan met de ander in gesprek was.

Hij zou nooit uitspreken dat Joep zijn vriend was maar het was zijn vriend; de enige die hij van vroeger over-

gehouden had, ook al waren ze na de lagere school naar verschillende scholen gegaan. Dat hij naar het gymnasium en Joep naar de ambachtsschool was gegaan, had eigenlijk niets uitgemaakt. Nu z'n kop weer helder werd, probeerde hij te achterhalen waardoor hun vriendschap, bij alle verschillen, gebleven was.

“Jij bent veel slimmer.”

“En jij bent verstandiger?”

Hij herinnerde zich dat moment nog heel goed. Het had verschil uitgemaakt dat Joep al meer dan twee jaar werkte toen hij zich vrijwillig aanmeldde voor de dienst, wat Joep dom noemde. “Je staat op het punt te gaan studeren. Dat is toch een kans?”

“Jij begrijpt het niet.”

“Wat begrijp ik niet.”

“Je ziet toch zelf hoe mijn vader is?”

“Ja,” het klonk ongeduldig. “Ja, of mijn vader zich niet anders gedraagt.”

Daarop had hij gezwegen.

Hij dacht na over hun vaders en hij overwoog de mogelijkheid dat er iets anders moest zijn dan een conflict tussen vaders en zonen, en de gedachte sloot erop aan dat zijn keus om in dienst te gaan niet alleen om een persoonlijk conflict was geweest en dat Joep achteraf dus wel verstandiger kon zijn geweest.

Hij keek naar Joep, die in z'n element was, die een vrouw, kinderen en een kleinkind had, een vijftiger zoals hij, die geslaagd was in het leven. Hij had geen Trees getroffen; Soffie had hij verwaarloosd vanaf het moment dat hij Assen in de laadbak van een drietonner verliet.

3

“S.J.M. Smeesters?”

“Present.”

Als laatste was Serf ingestapt en hij had er al gauw spijt van. Hij had op een houten bank tegen de laadklep aan gezeten en omdat de huif achter niet gesloten was, had hij tijdens de rit naar Zuidlaren in de volle koude wind gezeten. Hij wist niet met hoevelen ze waren omdat hij het donker in keek. Hij keek naar buiten en zag de dorpen achter zich verdwijnen. Soms maakte de drietonner een zwaai als hij een tegenligger zou passeren en de wielen in de berm kwamen. Hij botste tegen de jongen naast hem. Ze keken elkaar even aan maar er kwam geen gesprek van. De jongens die het dichtst bij hem zaten, toonden evenmin als hij belangstelling voor elkaar. Pas bij het appel in de Adolf van Nassau-kazerne zag hij met wie hij was. Hij was blij dat hij na de mededelingen van een kapitein naar de slaapzaal kon. Daar kwam hij langzaam bij van de kou en aan de verdoving maakte de start van de opleiding direct een eind.

Het eerste gevloek hoorde hij de volgende morgen.

“Godverdegodver! Het is nou echt nodig de dag na aankomst al het veld in te gaan. Er is hier vast wel een vertegenwoordiger van de VVDM.”

Een Hollander, dacht Serf. Die hebben hun bek altijd vooraan. Ik kan me wel beklagen maar ik heb hier zelf voor gekozen en bovendien helpt het op dit moment geen zier om de soldatenvakbond in te schakelen. Ik zie wel wat op me afkomt. Ook in het veld had hij

niet aan het gekanker meegedaan, hoewel de kou om te snijden was.

Het oefenterrein van het pantserinfanteriebataljon lag buiten Zuidlaren en was binnen een kwartier te bereiken; in het bos viel de temperatuur nog wel mee maar op de heide was het koud. Was het een week koud geweest dan had hij gezwegen, maar het bleef koud en het gekanker zwol aan.

Serf had zich geschikt; hij kon ook niet anders. Hij wende aan de kou, aan de orde en regelmaat. Ze hadden hem niet hoeven leren bier drinken, hij rookte niet, hij vloekte niet en schunnigheden waren niet aan hem besteed. Hij stortte zich op het klaverjassen. Hij wilde niet opvallen en deed dat eigenlijk ook niet. Dat hij van het gymnasium kwam, wist niemand. Hij dacht aan Brunssum, waar hij in de kolonie van voormalige mijnwerkers een buitenbeentje was en als hij iets wilde vermijden, was het wel hier een buitenbeentje te zijn. Hij zou zich verraden kunnen hebben als men op hem gelet had als hij het nieuws volgde. Hij hoefde niet aan te komen met zijn kennis. Hij wist met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid dat het bataljon uitgezonden zou worden. Alle jongens wisten dat het bataljon een VN-taak had maar er was nog nooit een uitzending geweest en niemand zou hem geloofd hebben als hij z'n opvatting had geventileerd.

Nu hij wat gewend was, was er gelegenheid naar huis te schrijven.

“ ... Zoveel valt er niet te vertellen. Vrijwel dagelijks oefenen we in het veld en af en toe is er instructie in de kazerne. Met de jongens kan ik het wel vinden; langzamerhand leer je

elkaar kennen. Er zijn maar een paar jongens uit Limburg; ik trof ze bij de aalmoezenier. De Hollanders laten zich het meest horen; er zijn een paar aardige Groningers.

De oefeningen in het veld vielen me zwaar; het is steeds koud geweest. Willen jullie de groeten doen aan Joep. Laat hem deze brief maar lezen. Ik kom er niet aan toe hem te schrijven. Soffie is eerst aan de beurt.”

Pas toen de brief weg was, dacht hij eraan dat hij niet naar z'n ouders had gevraagd, dat de mededeling over de aalmoezenier berekenend was – hij verzweeg dat hij een forse woordenwisseling met hem over de verhouding tussen Libanon en Israël had gehad – net zoals die over een brief aan Soffie. Hij had verzwegen dat als er een VN-taak was, hij zich vrijwillig zou melden voor uitzending.

De brief aan Soffie schreef hij zo laat dat hij niet ver-rast was door haar antwoord. Ze schreef dat ze zich in de steek gelaten voelde en niet meer met hem wilde omgaan. Er was iets van spijt toen hij het las maar er was ook opluchting. Hij had gewild wat zij niet wilde, in elk geval nog niet en dat had hem teleurgesteld. Hij schreef haar niet terug.

Een reactie van z'n ouders bleef niet uit. Hem werd verweten dat hij haar tekortgedaan had en de toon was weer die hij van zijn vader kende – al had z'n moeder de brief geschreven. Hij was z'n eerste verlofweekend niet naar Brunssum gekomen en dat werd hem bovendien kwalijk genomen. Toen hij half januari schreef dat de kapitein op een ochtendappel had meegedeeld dat de regering een informeel verzoek had gekregen van Waldheim, de secretaris-generaal van de VN, om een